

szen a számára lenyűgöző részletekben. A korábbi kritikus nézetek fényében ő is kiemeli, hogy noha szövegeinek számát tekintve Diderot munkássága igazán megdöbbentő, de – Kanttal ellentétben – a francia filozófus valóban híján volt a szigorú munkarendnek. A könyv következő – talán még mindig felvezetésnek tekinthető – fejezetében a szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy a hegeli filozófia rendszerében van-e helye Diderot írói stílusának és intellektuális világlátásának. Bár kijelenti, hogy Diderot munkájának Hegel gondolkodásában nincs szisztematikus helye, a vele kapcsolatos reakcióinak tükrében mégis egyértelmű, hogy mérvadóan bizonyult Hegel számára. A német filozófus számos olyan fogalmat használ Diderot gondolatainak és nézeteinek a saját rendszerébe illesztéséhez, amelyeket Gumbrecht – Hegel szövegeitől függetlenül is – később segítségül hív a francia író munkájának elemzéséhez. A további fejezetekben Gumbrecht – gondolatmenetét életrajzi elemekkel színesítve – Diderot több kulcsfontosságú írásának elemzését kínálja: a létezés ontológiáját a *Rameau unokaöccse*, az esetlegeség hatalmát a *Mindenmindegy Jakab*, a metabolizáló materializmust a *D'Alembert álma*, az ítéletalkotás és a jelenségek szingularitását a *Szalonok*, Diderot személyének kérdését pedig az *Enciklopédia* kapcsán vizsgálja. A könyv rövid, életrajzi vonatkozású zárófejezete keretként szolgál, és Diderot életének utolsó három, visszavonult évét mutatja be.

A *Prose of the World* alapján Diderot munkásságának helyét valóban a felvilágosodás perifériáján jelölhetjük ki, de ez a korábbi hitetlenkedést követően immáron jó érzéssel tölti el az olvasót. Munkásságának szigorú, tudományos besorolása, rendszerbe foglalása éppen azt venné el, ami mindannyiunk számára a legvonzóbb az műveiben.

Gumbrecht írása bátor és hiánypótló munka. Diderot levelezésének és műveinek együttes elemzése, az izgalmas életrajzi elemek olvashatóssá teszik a könyvet. A szerző vállalása egy monografikus igényű Diderot-tól szóló mű megírása volt, de az egyes fejezetek önállóan is hasznos adalékok szolgálhatnak a Diderot-kutatásokhoz. A felvilágosodás irodalmával és filozófiájával foglalkozó kutatók számára érdemesnek és fontosnak találjuk a könyv beszerzését.

TURAI ESZTER

turaieszti@gmail.com

ORCID : 0000-0002-0599-3158

Małgorzata SOKOŁOWICZ et Izabella ZATORSKA, sous la direction de. *Chroniqueur, Philosophe, Artiste. Figures du voyageur dans la littérature aux 18e-19e siècles*. Varsovie: Presses de l'Université de Varsovie, 2021. 205.

Ez az utazó alakjának sokféleségét bemutató tanulmánykötet tizenkét kutató írásait tartalmazza. Célja, hogy rendszerezze és elemezze az utazó 18–19. századi, különböző műfajú irodalmi szövegekben megjelenő ábrázolásmódjait. Amint a kiadvány szerkesztői, Małgorzata Sokołowicz és Izabella Zatorska – a Varsói Egyetem Romanisztika Tanszékének oktatói – a bevezetőben megállapítják, az utazási irodalom napjainkban dinamikusan fejlődő kutatási terület, amelyhez jelen kötet is hozzá kíván járulni. A szerkesztők három, a 18–19. századi irodalomban gyakran megjelenő utazótípust emelnek ki: a *krónikást*, a *filozófust* és a *művészt*. A kiadvány négy részre tagolódik, amelyek mindegyike három tanulmányt tartalmaz, a kötet végén pedig a szerzők bemutatása olvasható.

Az első rész, amelynek címe: „Az utazó, hű krónikás vagy szélhámos?” az utazó helyzetével és az utazás során szerzett tapasztalataival foglalkozik. Az itt olvasható tanulmányok azt vizsgálják, hogy az utazó hazudik-e, megszüpíti-e elbeszélését annak érdekében, hogy az általa elmesélt történet érdekesebbnek tűnjön. Jean-Michel Racault írása Denis Diderot – Raynal abbé *A két India története (Histoire de deux Indes)* című művéhez fűzött – megjegyzéseit vizsgálja, és bemutatja, hogyan alakult át az utazó helyzetének megítélése a felvilágosodás korában. Az utazást, amelyet korábban a fiatalok nevelésében betöltött szerepe miatt méltányoltak, a 18. század folyamán erőteljes kritika éri: a tanulmány Diderot szövegein keresztül rávilágít az utazó állapotának alapvetően „immorális” mivoltára. Ez a kifejezés úgy értendő, hogy amit az utazó feljegyzéseiben olvasunk, nem feltétlenül fedí az igazságot. A következő tanulmányban ismét ez a fajta utazó tűnik fel, ezúttal Prévost abbé *Histoire générale des voyages* című tizenöt kötetes munkája bevezetőjének vizsgálatán keresztül. Szerzője, Sylviane Albertan-Coppola az utazó hármas célkitűzésére összpontosít, ezek a követ-

kezők: az útleírásokkal örömet szerezni az olvasónak, ismereteinek gazdagítása és Franciaország terjeszkedésének dicsőítése. Mindazonáltal Prévoست abbé szerint az utazó szavahihetősége a legfontosabb. Izabella Zatorska tanulmánya pedig az utazó hármas – esztétikai, ontológiai és episztemológiai státuszát – kérdőjelezi meg Marivaux *Le Monde vrai* című művében, rávilágítva az *itt és a másból*, az *azonos és a másik* közötti bonyolult, olykor kétértelmű viszonyra.

A második részben, amelynek címe „Az előtérbe kerülő utazó”, egy újfajta utazótípussal: a képzeletbeli utazóval találkozunk. Ebben a tanulmányban a képzeletbeli utazásról olvashatunk. François Rosset a képzeletbeli és a valóságos utazások közötti kapcsolatot vizsgálja, és 18. századi szerzők írásaiban megjelenő utazótípusokra helyezi a hangsúlyt. Ezzel szemben Stanisław Świtlik csak a képzeletbeli utazóra összpontosít, és az általa „hódító-utazónak” nevezett kategóriát tárgyalja, ennek az utazótípusnak az előfordulásait tanulmányozza néhány fikciós szövegben. Szeretnénk kiemelni Linda Gil tanulmányát, mivel ez az egyetlen, amely egy női utazóra: Candide unokatestvérére, Kunigundára összpontosít. Meggyőzően mutatja be, hogy Voltaire leghíresebb műve voltaképpen egy női utazó tanulságos meséje. Ez a tanulmány azért is felkelti az olvasó érdeklődését, mert számos további kérdést vet fel, egyebek között a női utazókról, helyzetükről és látásmódjukról, valamint arra kérdésre is keresi a választ, hogy vajon ezek különböznek-e a férfi főszereplőkéitől.

„Az önmagát megkérdőjelező utazóra” helyezi a hangsúlyt harmadik fejezet. Diderot Langres-ba és Bourbonne-ba tett utazását elemezve Odile Richard-Pauchet feltárja a filozófus többszörös csalódását. Nemcsak Diderot saját, utazásai nyomán keletkezett szövegei töltik el csalódottsággal az író, hanem az utazások során feltáruló valóság is csalódást okozott a számára. Odile Richard-Pauchet mindenekelőtt az utazó Diderot melankóliáját hangsúlyozza. Alain Guyot tanulmánya a 18.

század végi utazóra összpontosít Bernardin de Saint-Pierre *Voyage à l'île de France* című művének elemzésén keresztül. Végül Nicolas Brucker cikke a Németországba kivándorolt Charles de Villers francia utazót mutatja be. Franciaországban Charles de Villers *Lettres westphaliennes* című művén keresztül ismertette Kant filozófiáját.

Az utazó művész alakja jelenik meg a tanulmánykötet utolsó részében. Bartha-Kovács Katalin írása Diderot műkritikáin keresztül az utazó festőt, Jean-Baptiste Le Prince-et mutatja be, aki oroszországi utazási élményeiből merített ihletet festményeihez. Ezt az utazót egy másik művész, a zenész utazó követi Aleksandra Wojda tanulmányában. Hector Berlioz, a *Voyage musical en Allemagne et en Italie* szerzője rendkívül érzékeny utazó, akinek írására rányomja bélyegét nyughatatlanlansága, változékony hangulata. Az utolsó tanulmány Małgorzata Sokołowicz írása, ő a festő és író Gustave Guillaumet munkásságát elemzi az intermedialitás fogalmán keresztül: az írás és a kép közötti különböző típusú kapcsolatokat vizsgálja, és arra a következtetésre jut, hogy a 19. századi festő algériai utazásai által ihletett írásaiban és festményein a választott médiumtól függetlenül ugyanaz a világszemlélet jelenik meg. Ily módon a kép és a szöveg szoros kapcsolata teszi teljessé az utazás élményét.

A rendkívül tartalmas tanulmánygyűjtemény az utazó alakjának számos vonatkozását tekintve újszerűnek bizonyul. A kötet új távlatokat nyit a 18–19. századi utazási irodalom kutatásával kapcsolatban, azáltal, hogy bemutatja az utazó különböző alakváltozatainak fejlődését és sokszínűségét. Caspar David Friedrich *Die Lebensstufen (Az élet korszakai)* című, a borítón szereplő festménye szintén meghozza az olvasó kedvét, hogy gondolatban útra keljen, a tanulmányok pedig hozzájárulnak az utazási irodalom újraértelmezéséhez.